

ДЕЯКІ ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ДИРИГЕНТА З АМАТОРСЬКИМ ДУХОВИМ ОРКЕСТРОМ

У статті охарактеризовано професійно важливі якості диригента. Наголошено на тому, що оволодіння психологічними знаннями й уміннями – необхідна умова діяльності диригента при роботі з аматорським студентським колективом.

Ключові слова: диригент, духовий оркестр, психологічні якості, студенти.

В статті дана характеристика професійно важких якостей дирижера. Отмечено, что овладение психологическими знаниями и умениями – необходимое условие деятельности дирижера при работе с любительским студенческим коллективом.

Ключевые слова: дирижер, духовой оркестр, психологические качества, студенты.

Important qualities of bandleader are described in the article professionally. It is marked that a capture psychological knowledges and abilities is a necessary condition of activity of bandleader during work with an amateur student collective.

Key words: conductor, brass band, psychological quality, students.

Професія диригента з'явилася порівняно недавно – у ХІХ ст. Щоправда, постать людини, яка виконувала схожі обов'язки, існувала ще в часи середньовіччя, коли музика була переважно духовною і звучала в церквах. Роль диригента часто доручали виконувати «першій скрипці» або ж клавесиністу.

Диригентської палички також не було. Замість неї використовували все, що потрапляло під руку, наприклад, складений у трубочку папір. Такою трубочкою хормейстер виконував своє головне завдання – відбивав ритм.

Зародившись у часи середньовіччя, з часом ремесло диригента вдосконалилось і зміцніло: ця людина стає не лише обличчям оркестру, а й його душею. Диригент вибирає репертуар, задає настрій і тон, не переписує, а заново інтерпретує той чи інший твір. Зважаючи на це, його можна назвати своєрідним стержнем, без якого неможливо уявити собі професійний оркестр [6, с. 87].

Ураховуючи те, що професія диригента – одна з «наймолодших» у музичному мистецтві, вона найменш вивчена й обґрунтована. Крім того, власне творчість диригента розглядається у музикознавчих дослідженнях або у зв'язку з розвитком музичного мистецтва, поєднаного з еволюцією музичного театру, або завдяки аналізу творчих досягнень видатних майстрів-диригентів.

Зважаючи майже на двохсотлітню історію розвитку диригентської професії, вкрай важливо представити картину її становлення з урахуванням нетипових, недостатньо висвітлених у спеціальній музикознавчій літературі ракурсів [4, с. 149-150].

Сьогодні завдяки дослідженням у галузях соціальної психології, психології праці, психології спілкування й колективної діяльності, психології творчості, музичної психології з'явилася можливість пояснити структуру функціонування психологічних механізмів, що складають основу професійної діяльності диригента, зокрема тієї нелегкої ланки, що стосується аматорського студентського колективу.

Вивченню диригентських якостей, необхідних для ефективної роботи з оркестром, присвячено дослідження Г. Айзенка, Г. Адлера, В. В. Бондаренко, Дж. Каунта, Л. Кеміна, Дж. Льюїса, С. Д. Резніка, С. Н. Соколова, В. А. Співака, Ф. Е. Удалова та ін. У працях сучасних учених (Г. В. Безюлева, А. В. Березняк, Є. В. Гребенюк, М. М. Лобанова, М. І. Рожков, Г. М. Шеламова та ін.) визначено комплекс професійних знань, інформаційної та інтелектуальної культури, що дає можливість створювати активне поле творчої взаємодії керівника-диригента та студента-виконавця [2, с. 117].

Психологічні особливості диригентської діяльності обумовлені тим, що його «інструментом» є колектив музикантів, який складається з безлічі особистостей із різним рівнем підготовки, різними характерами і темпераментами, а також різними психологічними особливостями.

Оркестр – це не податливий механічний інструмент, а соціальна група, якій притаманні своя психологія і свої рефлексії, які ні в якому разі не можна обмежувати, а лише спрямовувати.

Як повинен вести себе диригент з оркестрантами, аби досягти найбільшого успіху?

Зрозуміло, що згідно зі своїм призначенням диригент проводить із колективом репетиції, керує виконанням, відповідно до свого розуміння змісту й різноманітних стилістичних особливостей дає творові своє художнє тлумачення, надихає й організовує виконавців, проявляє творчу індивідуальність, художню культуру, смак, темперамент, волю тощо [7, с. 3]. Однак, проявляючи волю, диригент мусить бути особливо обачним, аби «воля» і «підкорення» не зіпсували емоційної складової музичного твору – основи-основ музичного мистецтва, слідкувати, щоб під час роботи з колективом (особливо на сцені) не спостерігалось привнесення емоцій, які супроводжуються зверхністю, авторитаризмом і особливо насильством, що в одних оркестрантів викликає спротив, агресію й огиду, а в інших – страх. Як наслідок – наявність негативної енергетики, що виражається у звуці наляканого, приниженого або ж агресивно налаштованого колективу. І чим швидше диригент це усвідомить, тим швидше у колективі з'явиться повага, вірність, покірність та слухняність до свого керівника. Доброта, що йде від Маєстро, його талант (бездоганний слух, музична пам'ять, метро-ритмічне чуття), ерудиція й інтелект здатні забезпечити диригентові небувалий успіх [1, с. 34-40].

Крім того, диригент повинен пам'ятати про те, що не потрібно виголошувати довгих промов, адже музиканти приходять до колективу, щоб грати, а не слухати нудні лекції. Найважливіше потрібно сказати як можна коротше, демонструючи цим повагу до тих оркестрантів, які готові долати труднощі. Не варто акцентувати увагу на можливих помилках, не слід перед колегами принижувати жодного музиканта, адресуючи йому образливі зауваження.

Особливою якістю диригента є його духовне обличчя і творчий потенціал. Так, такі диригенти, як Густав Малер і Артуро Тосканіні, Вільгельм Фуртвенглер і Отто Клемперер, Бруно Вальтер і Шарль Мюнш, Микола Малько і Леопольд Стоковський, Арій Пазовський і Самуїл Самосуд, Олександр Гаук і Євген Мравинський, Євген Светланов і Геннадій Рождественський досягли найвищих вершин досконалості тому, що були не лише видатними диригентами, а й непересічними особистостями. Диригент як виконавець повинен бути високоосвіченою, творчою та цікавою індивідуальністю, він завжди повинен мати «що сказати» як оркестру, так і публіці. Сила передачі власного творчого задуму залежить від глибини і серйозності моральних поглядів диригента, багатства його емоційного життя, широти кругозору та ерудиції.

Досягнення міжособистісної сумісності – найважливіше завдання в діяльності диригента студентського духового оркестру. Вивчення психологічних особливостей міжособистісних відносин є значним аспектом процесу формування комунікативної компетентності диригента, якому крім відповідних знань, умінь, навичок, безпосередньо пов'язаних із професійною діяльністю, необхідно володіти здатністю забезпечувати «поліфонію спілкування» у колективі, домагаючись міжособистісної сумісності з урахуванням індивідуальних особливостей учасників (віку, національної приналежності, характеру, темпераменту тощо).

Поліфонія спілкування – це особлива «партитура», в якій кожен голос виконує свою партію, хоча при цьому всі рівні. Разом вони стають творцями нової художньої реальності, наповненої творчим натхненням. Створення такої партитури можливе лише в тому випадку, якщо диригент володіє сформованою комунікативною компетентністю, що передбачає етику відповідальності.

Гуманістична спрямованість діяльності диригента, усвідомлення ним цінності кожного учасника колективу і його внеску у формування творчого простору, забезпечення умов для натхненної праці відкриває учасникам нові перспективи творчої діяльності, є основою справжньої поліфонії спілкування, проявом світоглядного антропоцентризму як важливої і значимої складової професійної діяльності диригента.

Таким чином, комунікативна компетентність диригента – це складне, багатопланове явище, що передбачає вільне володіння вербальними і невербальними засобами спілкування та здійснення процесу систематичної і цілеспрямованої професійної підготовки музиканта-аматора з урахуванням усієї складності й значущості наявної проблеми [3, с. 216-218].

Американський соціальний психолог Дж. Морено розробив спеціальний метод вивчення міжособистісних взаємин у подібних аматорських колективах. Із цією метою він провів опитування членів оркестру для того, щоб дізнатися, з ким їм комфортно працювати, відпочивати, проводити своє дозвілля. Особи, які отримали найбільше позитивних відгуків, стали неформальними «зірками» колективу. Такий соціометричний тест дає можливість керівнику колективу отримати оперативну інформацію про структуру внутрішньогрупових зв'язків і психологічного самопочуття кожного члена колективу. Ті студенти, які опинилися у стані так званої ізоляції, почуваються психологічно дискомфортно, у зв'язку з чим необхідне їх активне залучення до спільної справи. Отже, успішна участь в оркестрі передбачає певною мірою конформізм кожного учасника, що із досвідом перевертілюється у вміння поєднати свої дії із діями партнера. Таким чином, будь-який колектив у процесі свого становлення проходить певні етапи свого розвитку, що згуртовують музикантів, формують єдність їх думок і поглядів.

Багатогранність функцій диригента аматорського колективу полягає в тому, що він одночасно повинен бути і організатором (заздалегідь спланувати репетиційний час і концертний виступ, намітити майбутню програму, віддати розпорядження про нотний матеріал, перевірити, за необхідності, організованість перевезення інструментів до іншого приміщення), і педагогом на репетиції, і артистом під час концерту. Жодну із зазначених функцій не варто недооцінювати, проте головне завдання диригента – підготувати концертний виступ (запис) на найвищому художньому рівні. Адже, як зазначає професор І. А. Мусін, якби добре не була підготовлена програма на репетиції, якщо на концерті диригент не зуміє зарядити оркестр своїм натхненням, – виконання буде схожим на «добре вивчений урок» [5, с. 211].

Диригент насамперед повинен володіти яскраво вираженою музикальністю, відмінно розвиненим гармонійним і поліфонічним слухом, сталим почуттям ритму, багатою музичною пам'яттю та чудовими психомоторними (мануальними) здібностями. Крім того, йому необхідно мати швидку реакцію, яскраву емоційність, витримку, добре розвинену зосередженість і ту частку чарівності та безпосередності у спілкуванні, що на сцені обов'язково перетворюється на артистизм. Хвилювання керівника оркестру артистам слід сприймати як підйом, натхнення.

Диригенту на психологічному рівні необхідно відчувати себе немовби попереду оркестру, постійно випереджаючи його практичні дії. Застосовуючи механізми лідерства, керівник оркестру коригує власні управлінські дії, зважаючи на внутрішнє звучання музики як ідеального еталона.

Диригент, що стає за пульт перед оркестром, може дотримуватися різних способів спілкування з колективом, проте саме демократичний стиль спілкування свідчить про його високу моральну культуру. При цьому зауваження робляться в непрямому вигляді, не зачіпаючи самолюбства оркестрантів. Лише вправне керівництво з урахуванням усіх психологічних нюансів може стимулювати художні досягнення, на що не варто розраховувати при надто ліберальному чи авторитарному способі керівництва.

Важливого значення при цьому набуває усвідомлення художньої відповідальності і соціальної значимості власної діяльності, професійного престижу колективу. Лише за умови, коли високохудожнє виконання стане метою кожного учасника духового оркестру, він перетвориться на колектив однодумців.

Отже, диригентська діяльність у студентському аматорському колективі поєднує в собі раціональний та емоційний підходи. Вона є досить багатофункціональною, адже передбачає інтерпретаційну, виконавчу, управлінську, репетиційну та організаторську діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гишка І. С. Диригент очима оркестранта / І. С. Гишка // Військово-диригентська майстерність, культурологічні та художньо-інтерпретаційні аспекти : матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції. – Львів, 2008. – С. 34-40.
2. Ержемский Г. Л. Психология дирижирования: некоторые вопросы исполнительства и творческого взаимодействия дирижера с музыкальным коллективом / Г. Л. Ержемский. – М. : Музыка, 1988. – С. 117.
3. Кім Ен Джу. Психологічні аспекти міжособистісних відносин у формуванні комунікативної компетентності диригента / Кім Ен Джу // Вісник МДУКМ. – 2008. – № 2 (22). – С. 216-218.
4. Макаренко Г. Г. Творчість диригента: естетико-мистецтвознавчі виміри / Г. Г. Макаренко. – Київ : Факт, 2005. – С.149-150.
5. Мусін І. А. Техніка диригування / І. А. Мусін. – Львів, 1987. – С. 211.
6. Островська Т. В. Розвиток професійно важливих якостей диригента – майбутнього вчителя музики / Т. В. Островська // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2009. – № 15 (226). – Луганськ, 2010. – С.86-91.
7. Шишова Е. А. Психологічні особливості диригентської діяльності / Е. А. Шишова. – Челябінськ, 2009. – С. 3.

Дата надходження до редакції: 01.04.2014 р.